

NAGY JÓZSEF főiskolai tanársegéd:

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG VÖRÖS HADSEREGÉNEK HADMŰVELETEI HEVES MEGYE TERÜLETÉN

A Tanácsköztársaság kikiáltásától a május eleji válságig.

1919. március 21-én a Kommunista Párt által vezetett magyar proletáriátus megdöntötte a burzsoázia uralmát és kezébe vette az ország irányítását. A magyar proletáriátus példaképe az oroszországi proletáriátus volt, amely már 1917 őszen megmutatta, hogy hogyan kell egyszerre véget vetni a földbirtokosok és kapitalisták uralmának. A fiatal magyar Tanácsköztársaság azonban csakhamar ugyanolyan súlyos helyzetbe került, mint Szovjetország. A Tanácsköztársaság vezetőinek már kezdettől fogva gondolni kellett az ütőképes, erős Vörös Hadsereg megszervezésére, hogy a három oldalról felvonuló ellenség várható támadását kivédhessék és visszaverhessék. A Forradalmi Kormányzótanács már március 25-én rendeletet adott ki a Vörös Hadsereg megszervezésére, s az egész országban nagy erővel indult meg a toborzás.

A Magyar Vörös Hadsereg megszervezéséből és harcaiból tevékenyen kivette részét Heves megye dolgozó népe is. A március-áprilisi toborzás alkalmával már több ezer Heves megyei dolgozó állt a Vörös Hadsereg soraiba, jelentős mértékben a megye területén történt meg május elején a Vörös Hadsereg átszervezése, s mind a román, mind a csehszlovák intervenciós csapatok elleni küzdelemben bekapcsolódott a megye lakossága.

Egerbe március 26-án érkezett meg a Forradalmi Kormányzótanács toborzási rendelete, s a lelkes városi és megyei direktórium mindent megtett, hogy a felhívás minél szélesebb körben ismertté váljon. Felvették a kapcsolatot a 3. hadosztály parancsnokságával, politikai megbízottak kiküldetését kérték, s megszervezték a toborzás lebonyolítását.

A Vörös Hadseregbe először 500 gömörmegyei bányász és vas munkás jelentkezett, akik a cseh megszállók elől Heves megye területére menekültek. De a megye dolgozói közül is nagy számban jelentkeztek katonának, különösen a városokban. Egerben a toborzó bizottság már április 6-án arról értesítette a Hadügyi Népbizottságot, hogy közel 2 000 embert toboroztak össze, s még több jelentkezés van, csak utaljon ki a Népbizottság az egri kaszárnyák részére ágyat, mert az ágyhiány akadályozza a toborzás további folytatását [1]. A toborzó bizottságok kimen-

tek az üzemekbe, intézményekbe és fegyverbe hívták a dolgozókat. A lelkesedés oly nagy volt, hogy még a cisztercita rend egri gimnáziumából is 14 tanuló jelentkezett katonának annak ellenére, hogy a papság a legnagyobbfokú ellenagitációt fejtette ki.

A vidék, a falvak lakossága egészen április második feléig, az intervenciós támadás megindulásáig meglehetősen elzárkózott a hadseregbe való belépéstől. Részben a tavaszi munkák, részben a Tanácsköztársaság helytelen parasztpolitikája következtében még a legszegényebb agrárproletár-réteg is távoltartotta magát. A román támadás megindulása után azonban jelentősen megváltozott a helyzet. Különösen a tiszai részek szegényparaszsága, Kisköre, Sarud, Tiszanána dolgozó népe, akik a szatmári püspökség birtokain éltek, tömegesen álltak a Vörös Hadsereg harcoló egységeibe, az otthon maradtak pedig munkával segítették a Vörös Hadsereg harcait. Hordták a lőszert, csónakokat, kompokat biztosítottak, elősegítették a hadsereg nyugodt visszavonulását.

Súlyos hibát követnénk el, ha azt gondolnánk, hogy mindazok kommunisták vagy meggyőződéses hívei voltak a Tanácsköztársaságnak, akik beléptek a Vörös Hadseregbe. Pártállásra való tekintet nélkül volt egy tényező, amely összefogta és a proletárdiktatúra zászlaja alá állította a nemzet nagy részét: az idegen betolakodók elleni küzdelem. Március 20-án, amikor a polgári demokratikus kormány teljesen tehetetlenül állt az Antant egyre féktelenebb, területfaló követeléseivel szemben, egyedül a Kommunista Párt és a proletárdiktatúra merete fegyverbe hívni az egész nemzetet az ország függetlenségének és területi épségének megvédése érdekében. A honvédelem jelszava állította fegyverbe a munkásság, parasztság és értelmiség legnagyobb részét, s ez tartotta a vörös zászló alatt a hazafias érzelmű tisztikar legjobbjait az utolsó percekig.

Heves megye tiszántúli részei április 23-a, Debrecen eleste után kerültek szorosabb kapcsolatba a hadműveleti eseményekkel. A debreceni direktórium Füzesabonyba menekült, Tiszafüred pedig nagyobb katonai egységnek lett a székhelye. Április 21-én a keleti hadsereg parancsnokság vezérkari főnöke Stromfeld Aurél lett, s ő elhatározta, hogy Debrecen eleste után sem adja fel a Tiszántúl védelmét, hanem ellencsapásba kezd Debrecen visszaszerzése érdekében. Stromfeld ekkor még nem tudta, hogy Kratochwill, a székely különítmény áruló parancsnoka előrehaladott tárgyalásokat folytat a román parancsnoksággal. A román burzsoá csapatok április 24-én Balmazújváros elé értek. Stromfeld ekkor azt a feladatot tűzte a Tiszafüred körzetében tartózkodó csapatok elé, hogy egy harcképes osztag nyomuljon előre Balmazújvárosig, s vegye fel az összeköttetést Hajdúszoboszló felé a 4. hadosztály csapataival, Hajdúhadház felé pedig az 1. hadosztállyal [2]. Bár ez megtörtént, az elfoglalt tiszántúli területeket a székely különítmény árulása miatt mégsem sikerült felszabadítani, s ezen a frontszakaszon is vissza kellett vonni csapatainkat a Tisza vonaláig.

Stromfeld látva a támadás sikertelenségét, már április 25-én este intézkedett a tiszafüredi hídfő kiépítéséről, s a harcoló csapatok rendezett visszavonásáról. A hídfőt Tiszaszöllöstől délre Töviskes-pusztá és

Kollár-tanya között Sárközi-pusztá, István-major, Dorogma vonalában kellett kiépíteni. A hídfő kiépítésével kapcsolatos földmunkát a tiszafüredi direktórium szervezte és a környékbeli földmunkások és szegény-parasztok lelkes munkája valósította meg. A régi nagybirtokok felszereléséből lovakat, szekereket, takarmányt vettek igénybe, a munkástanács felhívására pedig több mint 500 férfi lépett a Vörös Hadseregbe.

A visszavonulás olyan szervezeten és rendezetten ment végbe, hogy a már előbb feladott Balmazújvárosba éjszaka behatoltak a Vörös Hadsereg katonái és minden hadi fontosságú szerelvényt, felszerelést Tiszafüredre irányítottak [3]. Május 1-ére már a Tisza vonaláig törtek előre a román csapatok. Sári Szabó Tibornak, az utóvéd parancsnokának jelentése szerint 1-én a déli órákban már Tiszafüred házai közt folytak a harcok, s bár a 39/1. székely zászlóalj és a budapesti 1-es vörös ezred erős ellenlökéseket intézett, az ellenséges túlerő bekerítéssel fenyegette a magyar csapatokat. Így a különítmény parancsnoka utcai harc mellett elrendelte a hídfő kiürítését, majd, hogy a románok Tiszán való átkelését megakadályozzák, mind a tiszafüredi, mind a kiskörei hidat felrobantották. A románok május 4-én és 5-én még megkísérelték a Tiszán való átkelést is, sőt egy erősebb járőr át is kelt, ezt azonban megsemmisítették. Stromfeld kitérőt célját megvalósította, mivel bár a Tiszántúlt fel kellett adni, megmentette a hadsereget, s így meg volt annak a lehetősége, hogy a hadsereget átszerveve, megerősítve, újra felszabadítsák az elfoglalt országrészeket.

Április végén megindították a támadásukat a cseh burzsoá csapatok is. Az általános támadás április végén indult meg, amikor a román intervenció csapatok már elérték a Tiszát. A csehszlovák támadás közvetlen célja az volt, hogy elfoglalja Miskolcot, Salgótarját és elvágják Budapestet az ország jelentős iparvidékeitől. A csehszlovák csapatok május 1-én Bánréve felől visszanyomták a 60. dandár csapatait és május 1-én du. elfoglalták Ózdot [4].

A 60. dandár Ózd kiürítése után Bélapátfalván állította fel a parancsnokságot, s Apátfalva—Mikófalva—Egercsehi vonalán akarták a csehek előrenyomulását feltartóztatni. A csehszlovák csapatok két zászlóaljnyi erővel nyomultak előre az Eger—ózdí műúton páncélautók támogatásával. Balról támogatást kaptak a Bánrévéről—Miskolc felé támadó 2. cseh dandártól, az egység jobboldalát pedig a Salgótarját támadó csapatok biztosították.

A 60. dandár-parancsnokság jelentése szerint az Apátfalva—Mikófalva—Egercsehi térségében rendelkezésre álló erő 400 puskából, 12 géppuskából és két 10 cm-es tarackból állt. A parancsnokság jelentéséből kitűnik, hogy a csapatok teljesen kimerültek és felbomlottak. Kétségtelen, hogy a dandárparancsnokság nem túlzott, amikor ilyen tartalmú jelentést küldött a Verpelétre menekült kassai kerületi parancsnokságnak. Az állandó esőzés és a több napos harc felőrölte a harcosok erejét, s erkölcsileg is csökkentette ellenálló képességüket. Ahhoz azonban, hogy a csapatok felbomlottak, jelentős mértékben hozzájárult az a tény is, hogy az ellenforradalmár tiszték nagyobbnak tüntették fel az ellenséget

erejét, mint amilyen ténylegesen volt, ezáltal gyengítették a harcosok ellenállását az ellenséggel szemben, s a katonák egy részét május 1-ére való hivatkozással szabadságotkáltak.

Az előnyomuló csehszlovák csapatok május 2-án elfoglalták Miskolcot, Salgótarjánt pedig körülzárással fenyegették. A támadás hatására több csapatostben fejetlenség lépett fel, s az 5. hadosztály jelentése szerint Salgótarjántól keletre a visszavonulás olyan rendszertelenül történt meg, hogy egyes századok létszáma 40—60 főre apadt és a csehek Pétervásárát is elfoglalták [5]. Pétervásárától az ittlévő székely alegység kisebb harcok után vonult vissza Aldebró felé. Annak érdekében, hogy Salgótarján védelmét megerősítsék, az 5. hadosztályból egy erős harcértékű csoport nyomult előre Parád—Ajnacskö felé és a salgótarjáni védelmi vonal jobb szárnyán foglalt állást. Az Apátfalvánál lévő jelentős mértékben demoralizált csapatok az új védelmi vonalban is képtelenek voltak az ellenséges támadás megállítására, tovább folytatódott a visszavonulás, s a cseh csapatok május 2-án már Szarvasköt is elfoglalták [6].

A Vörös Hadsereg átszervezése.

Az egyesült román, csehszlovák támadás hatására a Tanácsköztársaság rendkívül nehéz helyzetbe került. Az ellenséges intervenciók csapatok mindenütt az ország belsejében állottak, s kevés remény volt arra, hogy a Vörös Hadsereg fel tudja tartóztatni Budapest felé való előnyomulásukat. Az áruló szociáldemokrata vezetők pedig teljesen kilátástalannak festették le a proletárdiktatúra helyzetét és Bóhm körtáviratban utasította a csapategységek parancsnokait, hogy kérjenek fegyverszünetet a szembenálló ellenséges csapatoktól. A kommunisták azonban nem adták fel az ellenállást, hanem fegyverbe hívták a munkásosztályt, s a május 2-i munkástanács ülésen elhatározták a harc további folytatását.

Az április végi, május eleji harcokban meggyengült, jelentős mértékben széthullott csapatokkal azonban győzelmet ígérő ellentámadást nem lehetett megindítani. Át kellett csoportosítani és újjá kellett szervezni a Vörös Hadsereget, friss proletárerőkkel kellett feltölteni s csak ezután lehetett az ellenség kiűzését megkezdeni. Május 3-án Stromfeld megkezdte a hadsereg átszervezését, s a csapatok átcsoportosítását. A meglévő erőket igyekezett gazdaságosan felhasználni. A hadseregparancsnokságnak közvetlenül alárendelt 5. hadosztálynak feladatuk tűzte ki kelet felé a Tisza-vonal megfigyelését Kisköréig, északra pedig Verpelét—Pétervására—Rimaszéc felé a csehszlovákok ellenőrzését. A hadosztály dél felé az első hadtesttel, keleten a 7. hadosztállyal tartotta a kapcsolatot, a hadosztály balszárnya pedig a salgótarjáni védelmi vonalhoz csatlakozott.

A sikeres ellentámadás megindításához jelentős tartalékra volt szükség, ezért a hadsereg parancsnokság Hatvanban és környékén összpontosított 12 régi és 16 újonnan szervezett munkászászlóalj. Ez a 16 zászlóalj lett az újjászervezett Vörös Hadsereg magva. Azért esett Hatvanra a

hadseregparancsnokság választása, mert vasúti csomópont volt, ahonnan egyaránt könnyen meg lehetett közelíteni az északi, keleti és déli frontokat. A hadseregtartalék összefogása érdekében megalakították a 3. hadtestet, melynek parancsnoka Landler Jenő népbiztos lett. A hadtestparancsnokság székhelye Hatvanban volt.

A hadtestparancsnokság létrejötte után azonnal megindult a hadsereg átcsoportosítása. A 3. hadtestnek az 1., 4. és 6. hadosztály volt alárendelve. Az 1. hadosztály Vámosgyörk, Jászárokszállás, Adács, Visznek között gyülekezett; a 4. hadosztály a Zagyva völgyében Nagykartal, Tura, Hort, Apc között; a 6. hadosztály pedig ugyancsak a Zagyva völgyében, Hatvan északi részén, Kisterenye, Pásztó, Szurdokpüspöki között [7]. Május 4-től kezdve minden irányból szállították a vasúti szerelvények a kijelölt gyülekező helyekre a régi és új zászlóaljokat. Vámosgyörkre irányították az újjászervezett 32. munkásezredet, melynek 7. zászlóalja a MÁV északi főműhely munkásaiból, 8. zászlóalja Ganz-gyári, 9., 10. zászlóalja MÁV gépgyári munkásokból áll. Hatvanba irányították a 29/1. zászlóaljat, az 5. hadosztály egy zászlóalját és a 13. munkásezredet.

Az átszervezés alatt a tartalékban lévő csapatoknál állandó volt a kiképzés, fegyveres gyakorlatokat rendeztek, politikai oktatásban részesültek. A csapatok politikai megbízottai állandóan tájékoztatták a katonákat a harc menetéről, a bel- és külpolitikai helyzetről, előkészítették őket az intervenciók elleni küzdelemre.

Az átszervezés napjaiban a proletárdiktatúrának a külső ellenség elleni harc mellett a belső ellenség ellen is fel kellett venni a küzdelmet. A csehszlovák és román elnyomulás hatására az ellenforradalmár burzoázia Heves megyében is mozgolódni kezdett, s Egerben, Gyöngyösön és Hatvanban eltávolították a direktóriumok vezetőit, s helyüket a régi városi vezetőség foglalta el. Hatvanban ez az ellenforradalmár puccs május 1-én az ellenforradalmár tisztek befolyása alatt álló iglói géppuskások segítségével történt meg. A géppuskások befészkeltek magukat a Grassalkowich kastélyba, s csak május 4-ére sikerült ellenállásukat megtörni. Az egri ellenforradalmárok pünkösdi királyságának az 5. hadosztály egyik zászlóalja vetett véget, mely Mezőkövesdről jött Tormási Károly vezetésével. A gyöngyösi ellenforradalmat a gödöllői főparancsnokság által kiküldött különítmény számolta fel. Bár az ellenforradalmárok ereje megtört, ilyen elemek tömegesen bújkáltak a Mátrában s alkalomadtán átálltak a csehszlovákok oldalára.

A Vörös Hadsereg dicsőséges felvidéki hadjáratának előkészítő szakasza.

A hadsereg átszervezése még be sem fejeződhetett, már harcba kellett állítani az újonnan szervezett egységek egy részét. A csehszlovák csapatok elfoglalással fenyegették Salgótarját, bár azt a 80. dandár és a helybeli bányászcsapatok hősiiesen védték. A hadseregparancsnokság is újabb segítséget adott s az 5. hadosztály Tormási-féle zászlóalja május

7-én megszállta Pétervásárát és a 80. dandár jobbszárnyán bekapcsolódott a védelembe. Az ellenség nyomása azonban a jobbszárnyon olyan nagy volt, hogy május 9-én Kisterenyénél áttörték a védőszárnyat s egy cseh páncélvonatot egészen Verpelétig nyomult előre [8]. Az ellenséges páncélvonatot csak az első hadosztály egységeinek az erélyes beavatkozásával sikerült visszafordulásra kényszeríteni.

A hadseregparancsnokság látva a csehszlovák intervenciók csapatok előretörését, az ellentámadás megszervezésére felvonultatta a zömével Kisterenye térségében állomásozó 6. hadosztály csapatait. A 6. hadosztály beérkezése után május 7-től sikerült a cseheket megállítani, majd a május 12-én megindított ellencsapás visszavetette az ellenséges csapatokat.

A 6. hadosztály salgótarjáni harcával párhuzamosan ugyancsak heves elhárító harcokat folytatott a tőle jobboldalon, Eger térségében lévő 5. hadosztály is. Az 5. hadosztály 19/2. és 19/3. zászlóaljai az egeri 60. ezred alegységeivel május 10-én hajnalban támadást indítottak a Felnémettől északra lévő csehszlovák egységek ellen. A 60. ezred és a 19/3. zászlóalj csapatai arcban támadták meg az ellenséget, a 19/2. zászlóalj katonái pedig a Berva völgyén és a Homonna nyakon keresztül törve északkeletről igyekeztek bekeríteni és hátba támadni a védekezve visszavonuló ellenséget.

A támadás hatására 10-én estére a magyar csapatok kiszorították az ellenséget Monosbél, Mikófalva és Apátfalva községekből, visszafoglalták az egercsehi szénbányát és a monosbéli szénosztályozót. Az előnyomuló csapatok monosbélen 21 golyószórót, nagymennyiségű hadfelszerelési cikket zsákmányoltak és 29 vagon szenet beszállítottak Egerbe [9]. A nehéz harcok után visszavonuló ellenséget katonáink a Szt. Mártoni magaslatok felé üldözték.

A hadseregparancsnokság kellően értékelte a harcosok hősiességét s napiparancsában dicséretben részesítette őket: „Az 5. hadosztály derék csapatai május 10-én az ellenségre érzékeny csapást mértek, s ezáltal a hadsereg arcvonalának ezen érzékeny részén a saját helyzetet ténylegesen javították. A legnagyobb elismerés hangján tudok csak megemlékezni ezekről a kötelességtudó, becsületes csapatokról, akiknek erős egységét, jó fegyelmét és kitartását az eddigi nehéz, fárasztó harcok sem tudták megtörni. Büszke öntudattal és bizakodó reménnyel nézhet a hadsereg minden tagja az 5. hadosztály derék harcos csapataira. Példát mutattak nekik arra, hogy győzni lehet a túlerő ellen, ha igazi proletár kötelességtudás és akarat acélozza a lelket és izmot.” [10].

A harcosokat is örömmel és büszkeséggel töltötte el győzelmük tudata. Az eddig állandóan visszavonulásban lévő csapatokra rendkívül lelkesítő hatása volt az előnyomulásnak s annak ellenére, hogy különösen a 19/2. zászlóalj elég súlyos veszteséget szenvedett, kissé elbizakodottá is tette őket. Figyelmen kívül hagyták azt, hogy itt az ellenségnek csupán egy csoportja szenvedett vereséget, de az ellenséges hadsereg teljes szétzúzásához még kitartó, szívós harcra van szükség. Az egésznapos, hegyi terepen megvívott csatában a fáradság is erőt vett a csa-

patokon. Az egység parancsnoksága elkövette azt a taktikai hibát, hogy Bélapátfalvára éppen a 19/2. zászlóalj csapatait szállásolta el, amely pedig a legnagyobb áldozatot hozta a támadás sikeréért. Így az ellenség közvetlen szomszédságába az az alegység került, amelyik a legtöbb embert veszítette el s fizikailag is legjobban ki volt fáradva. Győzelmük és fáradtságuk elaltatta éberségüket s ennek tudható be, hogy a csehek váratlanul olyan erős ellentámadást tudtak indítani, mely megsemmisítette az egész vállalkozás eredményét.

A csehszlovák hadvezetőség tisztában volt az 5. hadosztály támadásának jelentőségével. Az 5. hadosztály előnyomulása azzal a reménnyel kecsegtetett, hogy a támadás továbbfejlesztése esetén csapataink visszafoglalják az eger—putnoki vasútvonalat, elfoglalják Ózdot, s ezzel hatalmas éket ütnek a csehszlovák arcvonalba és lehetővé teszik a csehszlovák csapatok bekerítését. Abban az esetben, ha a hadseregparancsnokság tervet dolgozott volna ki az 5. és 6. hadosztály együttműködésére, ez könnyen be is következhetett volna. Mivel azonban a 6. hadosztály támadása Salgótarjánnál csak május 12-én indult meg, így lehetővé vált, hogy 10-én a csehszlovák hadvezetőség a salgótarjáni frontról csapatokat dobjon át Bélapátfalvához az 5. hadosztály visszaszorítására.

Az 5. hadosztály csapatait május 11-re virradó éjszaka teljesen váratlanul érte a csehek ellentámadása. Az őrség jelentős része is elaludt, s így semmit sem tudtak tenni a meglepetésszerű támadás elhárítására. A támadás a Bélapátfalván megszállt 19/2. zászlóaljnál következett be, s fokozta a fejesztettséget az a vakhír, hogy az ellenség megkezdte a zászlóalj bekerítését. Rendszeretlen visszavonulás kezdődött, s csatlakozott a menekülőkhöz a Monosbélien megszállt 19/3. zászlóalj legénységének nagy része is. Így az ellenséges csapatok jóformán minden ellenállás nélkül nyomulhattak előre [11]. A hadosztályparancsnokság megkísérelte Szarvaskőnél az ellenség feltartóztatását, ez azonban nem sikerült s a csehszlovák csapatok 11-én estére Felnémetet is elfoglalva, Eger alá értek.

Bár a túlerőben lévő ellenség meglepetésszerű támadása elől az 5. hadosztály csapatainak vissza kellett vonulni, támadásuk mégis igen jelentős volt az egész frontszakasz szempontjából. Ahhoz, hogy az 5. hadosztály előrenyomulását megakadályozza, a cseh hadvezetőség kénytelen volt a salgótarjáni támadófrontot gyengíteni, ezáltal viszont könnyebbé vált a 6. hadosztály május 12-i áttörése. A visszavonulás pánikot keltett a hadosztályparancsnokságnál is s az 5. hadosztály vezérkari főnöke és vezérkara nem vállalták Eger védelmét és a város feladását javasolták Stromfeld ezredesnek. Még mielőtt Stromfeld választát megkapták volna, a hadosztályparancsnokságot már kivonták a városból s megkezdték a csapatok visszavonását is. Eger északi részén a visszavonulás biztosítására egy tűzér üteget helyeztek el s ez tűz alatt tartotta a csehek Felnémettől délre, Eger irányában történő előnyomulását. A cseh tűzérség is beavatkozott a harcba, rendszertelenül löni kezdte a várost, amelynek következtében számos városi épület megrongálódott s többen megsebesültek.

Egerben május 12-én a délutáni órákban már alig volt vörös katona. A csehek azonban bekerítéstől félve még sem mertek a városba benyomulni, hanem megálltak a város szélső házainál. A hadseregparancsnokság sem nyugodott bele a város feladásába és Stromfeld táviratban utasította a hadosztályparancsnokságot: „Védelmi vonal vételéről szó sem lehet, az ellenséget támadólag kell visszavetni.” [12]. Hogy Stromfeldnek mennyire helyes volt az elhatározása, az csakhamar beigazolódott. A május 13-án Eger és Felnémet között megvívott összecsapásban a csehek vereséget szenvedtek és Szarvaskő felé visszavonultak. Sajnos, a hadosztályparancsnokság nem tudta kellően kiaknázni a csapatok győzelmét, nem üldözték az ellenséget, hanem hagyták, hogy az rendezze sorait. Ezekben a napokban az intervenciók elleni küzdelemből az 5. hadosztálynak különösen az a zászlóalj vette ki részét, amely Pétervásárán foglalt állást s keletről állandóan nyugtalanította az ellenség salgótarjáni hadmozdulatait. Május 10-től pedig, amikor a 6. hadosztály támadása fokozatosan megindul, ez a zászlóalj is fokozta tevékenységét és Pétervásáráról kiindulva, Bátor—Bocs—Szucs, ill. Istenmezeje, Borsodnádásd, Mátraszentesdomokos és Mátraszenterzsébet irányába nyomult előre [13].

Az egri védőszakaszon május 13-tól egészen május 20-ig nem volt jelentősebb harci cselekmény. A helyi jelentőségű csatározások nem hoztak lényeges változást a front állásában. A miskolci csatával kapcsolatban azonban a hadseregparancsnokság meghatározta az 5. hadosztály feladatait is. Az egységes irányítás érdekében május 15-én Vámosgyörkről Füzesabonyba helyezték át a 3. hadtestparancsnokság székhelyét, melynek parancsnoksága alá tartozott az 5. hadosztály is. A hadseregparancsnokság azt a feladatot tűzte az 5. hadosztály harcosai elé, hogy május 19-én indítsanak támadást az ellenséges csapatok ellen, s azt északi irányba nyomják vissza, s igyekezzenek megsemmisíteni. Az 5. hadosztály fő csapatát az eger—putnoki vasút mentén kellett kifejteni, s célja az volt, hogy elfoglalva Putnokot, elvágja a Miskolctól visszavonuló csapatok útját ebben az irányban.

Mielőtt azonban a felvidéki hadjárat megindult volna, a csehszlovákok váratlanul egy igen erős támadást indítottak a salgótarjáni védőszakasz és az 5. hadosztály balszárnya ellen. Május 18-án az ellenség Pétervására és BÉlapátfalva közt, mintegy 4 zászlóaljjal és tüzérséggel előnyomult, s a déli órákban elfoglalta Pétervásárát, estig pedig Terpes környékére ért. Az 5. hadosztály itt lévő zászlóaljja, Pétervásáráról a túlerő nyomása elől délkeleti irányban tért ki. A csehszlovák hadvezetőség, mivel Salgótarján elfoglalásával eddig északról hiába kísérletezett, most Kisterenyén keresztül délkeleti irányból kísérelte meg a város elfoglalását. Az ellenség terve azonban így sem valósult meg. Bár Kisterenyét elfoglalták és súlyos helyzetbe hozták a salgótarjáni védőket, a proletár katonák hősiessége ismét megmentette az ország egyik legfontosabb szénmedencéjét. Május 20-án reggel, a Pétervásáráról kiszorított zászlóalj visszafoglalta Pétervásárát az ellenségtől s ezáltal a Kisterenyét birtokukban tartó ellenséges csapatok két tűz közé kerültek. Ezzel egyidőben a hadseregparancsnokság által megerősített 46/1. és 11/1. zászló-

aljak is támadást indítottak a Kisterenyénél lévő ellenséges erők ellen s szétszórták és viaszorították őket. Az ellenség veresége olyan nagy volt, hogy csapataink csupán Pétervásáránál 300 foglyot ejtettek és 35 géppuskát zsákmányoltak [14].

A Pétervására—Kisterenye között megvívott csata természetesen nem lehetett volna teljesértékű akkor, ha a hadseregpáncsnokság nem tudta volna összehangolni a különböző frontszakaszok harci cselekményeit. Abban az esetben lehetővé vált volna, hogy a csehslavák hadvezetőség más, kevésbé veszélyeztetett frontszakaszok gyengítése árán igyekezzen csapatainkat visszanyomni úgy, ahogy az Bélapátfalvánál is bekövetkezett.

A miskolci támadás tervét azonban a Vörös Hadsereg egységei éppen május 20-án kezdték megvalósítani. Az előnyomulást 19-én este az 5. hadosztály csapatai indították meg. 7 zászlóalj és 2 üteg, egy páncélvonat támogatásával az eger—putnoki vasútvonal mentén nyomult előre, május 21-én véres harc árán elfoglalták Szilvássáradot, 22-én pedig Borsodnádásdot [15]. Csapataink tehát elérték a Sajót, nem sokkal ezután pedig bevonultak Putnokra.

Kétségtelen, hogy az egeri frontszakasznak sokkal kisebb jelentősége volt a felvidéki hadjárat szempontjából, mint a miskolci, vagy salgótarjáni frontrésznek. A döntő ütközetet a miskolci, ill. salgótarjáni szárnyakon vívták meg, az egeri támadócsoporthoz pedig az volt a feladata, hogy az ellenség erőinek jelentős részét lekösse. Amint láthattuk, az 5. hadosztály itt harcoló csapatai teljesítették a rájuk hárított feladatot, s ezzel tevékenyen hozzájárultak az egész hadsereg győzelméhez.

A tiszai offenzíva.

A felvidéki hadjárat további eseményei már kívül esnek Heves megye területén s így nem célom azokkal foglalkozni. Az Eger környékéről és Heves megyéből kiindult csapatok a Vörös Hadsereg soraiban azokból a harcokból is kivették részüket és igyekeztek feladatuknak megfelelni. A Vörös Hadsereg dicsőséges hadjárata csodálattal töltött el barátot s ellenséget egyaránt. Midőn az Antant látta, hogy fegyveres erővel képtelen a Magyar Tanácsköztársaság erejét megtörni, cselhez folyamodott, s a tiszántúli gabonatermő vidékek visszaadását ígérte, ha a Vörös Hadsereg csapatai kivonulnak a felvidéki elfoglalt területekről.

Sajnos, a tanácskongresszus a visszavonulás mellett döntött s ezzel önként lemondott az oly sok véráldozattal megszerzett felvidéki területek jelentős részéről. A románok pedig az Antant minden ígérete ellenére, nem vonultak ki a Tiszántúlról, hanem továbbra is megszállva tartották a Tiszavonalat. A Forradalmi Kormányzótanács ezt látva, júliusban az áruló Julier javaslatára elhatározta, hogy fegyverrel szabadítja fel az elfoglalt területeket.

Júliusban azonban jelentősen megváltoztak a viszonyok májushoz képest. A június közepén megtörtént felvidéki visszavonulás demorali-

zálólag hatott a katonaságra. Ez a hadsereg, amely júliusban a Tiszánál állott, nem az volt többé, amely június elején Bártfától Zólyomig dicsőséggel hordozta a Tanácsköztársaság zászlaját. Nem értették meg, hogy miért kellett feladni a vérrel megszerzett területeket, zúgolódtak, elégedetlenkedtek s fokozta a zavart az is, hogy a tisztikar eddig hűségesen kitartó tagjai sem értettek egyet a visszavonulással s így képtelenek voltak a bomlási folyamatot megakadályozni. Maga Stromfeld a visszavonulás után lemondott, s helyét Julier foglalta el. Sem katonailag, sem gazdaságilag nem volt felkészülve az ország, s súlyos politikai hiba volt ilyen körülmények között július 20-ára kitűzni a támadás megkezdésének időpontját.

A támadási terv szerint az első hadtest Szolnok—Csongrád között, a harmadik hadtest pedig Tokajnál nagy erővel áttör a Tiszán s előnyomul Nagyvárad, illetőleg Debrecen irányába. A két hadtest között Tiszafürednél a 80. dandárnak kellett átkelnie s ugyancsak Debrecen irányába előnyomulni [16].

Július 20-án az éjszakai órákban heves tűzérzési előkészítés után a Vörös Hadsereg csapatai a legtöbb frontszakaszon átkeltek a Tiszán. A 80. dandár, — mely a felvidéki harcokban oly sok dicsőséget szerzett nemzetközi zászlóaljából állt — ugyancsak heves támadást indított. Támadását azonban egészen július 22-én hajnalig nem koronázta siker. A Tiszafüredet megszállva tartó román 84. ezred nem akarta feladni a helységet s megnehezítette még az átkelést az a tény is, hogy mind a tiszafüredi, mind a kiskörei híd fel volt robbantva, a vízi szállítóeszközök pedig csak késve érkeztek meg.

Július 22-én 3 óra 35 perckor indult meg az átkelés a 80. dandár frontszakaszán. Elsőnek a 27/2. zászlóalj kelt át, majd ezt követte a 21/1. és 26/1. zászlóalj is. Az átkelő csapatokat a tűzérzésen kívül repülőgépek is támogatták. Bombázták a tiszafüred—tiszaszőlősi vasútvonalat és gépfegyverezték az ellenség tüzelőállásait. A támadó csapatok „a város szegélye felé szorították vissza a makacsul védekező, gépfegyverekkel jól felszerelt ellenséget” [17]. A Tiszafüredért folyó harcokban néhány halott s mintegy 50 főnyi sebesült vesztesége lett csapatainknak, a románok vesztesége a 80. dandárparancsnokság jelentése szerint ennél tetemesebb volt. Bár a román parancsnokság nem adta fel Füred védelmét, már a támadás megindítása előtt megkezdte a helység kiürítését, s ennek céljára 70 fogatot rekvirált a helybeli lakosságtól.

Július 23-án a magyar csapatok előnyomulása tovább folytatódott. A 27. nemzetközi ezred biztosító osztagai elérték Tiszaórvény, Pap-tanya, Sárközi-pusztá vonalát. A 26. nemzetközi ezred átkelése ezen a napon befejeződött s biztosító osztagai megközelítették Egyek, Nagymajor, Tiszacsege vonalát [18]. A dandárparancsnokság terve az volt, hogy másnap a 26. ezred Debrecen felé, a 27. ezred Tiszaigar, Töviskes-pusztá, Patkós-csárda, Cseppentőhalom irányába nyomul előre.

A magyar csapatok előnyomulását egyelőre nem annyira a román seregek ellenállása nehezítette meg, hanem az előző napok esőzése által ingoványossá vált talaj és az utánpótlás akadozása. Július 22-én elfogott

román fogoly állítása szerint csapatukat váratlanul érte a Vörös Hadsereg támadása. Annak ellenére, hogy erős fegyelem van náluk, „a szökecsék gyakoriak, harci kedv egyáltalán nincs, ruházat rongyos, postát nem kapnak. Szabadságolást teljesen megvonták tőlük, mivel a szabadságoltak nem tértek vissza” [19]. Repülőink megfigyelése szerint azonban ekkor már Debrecen felől hosszabb, megrakott katonai szerelvények közeledtek a hadszíntér felé.

Az árulás és az ellenforradalom erre az időpontra már megtette hatását. Az ellentámadást megindító román csapatok beérkeztek az arcvonalba és minden eshetőségük meg volt a győztes ellentámadásra. Megvolt a számbeli fölényük és a debrecen—füzesabonyi vasútvonal biztosította állandó utánpótlásukat. A magyar csapatok mögött viszont a Tisza volt, ami nemhogy elősegítette volna csapataink támadását, hanem később tragikussá tette a visszavonulást is. Minden előny ellenére is azonban a magyar csapatok helyt tudtak volna állni, ha a belső ellenforradalom nem súllyesztí le teljes mértékben csapataink harci értékét.

Július 24-én délben 12—13 óra között kb. 3 román zászlóalj megtámadta a 80. dandárt. A dandárparancsnokság jelentése szerint „a csapatok állásaikat elhagyták és rendetlenül, a kötelékek teljes felbomlásával özönlöttek vissza”. A 80. dandár oly sok tüzet hősiezen kiállt csapatai most, egy a salgótarjáni vagy zólyomi harcoknál sokkal jelentéktelenebb ellenséges nyomás elől pánikszerűen menekültek. A Tiszánál harc indult meg a csónakokért, sokan fegyverüket elhanyagolva a Tiszába vetették magukat. A Tisza jobbpartját csak egyes csapattöredékek érték el, nagy részük a Tiszába fulladt, vagy román fogságba esett [20]. Ezt tette a belső ellenforradalom.

Más területek is megmutatkoztak a belső ellenforradalom. A poroszói direktórium Gödöllőn járt küldöttségének jelentéséből kiderül, hogy egész heveder géppuskatöltény földdel, fűrészporral volt megtöltve [21]. Az áruló Julier július 25-én Landlerhez intézett lemondó jelentésében minden felelősséget igyekszik a harcoló csapatokra háritani [22]. Ő volt az ellenforradalom hadseregbe épített vezetője, nyilvánvaló, hogy saját és társai felelősségét igyekezett csökkenteni.

Közigazgatási téren is megmutatkoztak a reakció árulása. A Forradalmi Kormányzótanács a hadkiegészítés fokozottabb megvalósítása céljából június elején sorozást indított az országban. Heves megyébe június 3-án érkezett meg a hadügyi népbiztosság képviselője, hogy a sorozási munkát előkészítse s itt a sorozás technikai lebonyolításával Hevesi Gusztáv volt megyei főjegyzőt, katonai előadót bízta meg. A hivatalokban bent maradt régi reakciós tisztviselői kar azonban állandóan halogatta a sorozás megtartását. Végül, mivel a hadügyi népbiztosság többszöri felszólítása elől már nem lehetett kitérni, július közepén megkezdték a sorozás lebonyolítását. Előbb azonban összehívták a községi jegyzőket és kihírdették nekik, hogy a sorozáson a megjelenés nem kötelező, s felhívták őket, hogy ezt hozzák a lakosság tudomására.

A lakosság lelkesedése ennek ellenére nem hiányzott. Rövid egy hét leforgása alatt több mint háromezer ember jelentkezett katonának.

Különösen nagy volt a jelentkezők száma Gyöngyös és Eger városban és Hort községben, ahol annak ellenére, hogy már sokan voltak a harctéren, újabb 80 ember jelentkezett. A hevesi járásban a férfiakon kívül 3 nő is jelentkezett katonának, ezek jelentkezését azonban nem vették figyelembe.

De a nép minden lelkesedése megfeneklett a reakciós tisztviselői kar áruló és rosszindulatú magatartásán. A háromezer jelentkezőből a sorozóbizottság 576 egyént tartott alkalmasnak frontszolgálatra, 429-et pedig őrszolgálatra [23]. A jelentkezőknek több mint kétharmada, több mint 2 000 ember alkalmatlan volt a sorozóbizottság számára. A harcokban azonban még ez az 1 000 ember sem vett részt, mert bevonultatásukat a megyei katonai előadó a kormányzótanácsi biztos határozott utasítása ellenére megtagadta.

A hadseregparancsnokság a 80. dandár pánikszerű visszavonulása után kénytelen volt a vele szomszédos 3. hadtest csapatait a Tiszáig visszarendelni. A hadseregparancsnokság terve az volt, hogy a Tiszánál megállítják a román támadást, s kiegészítve a Vörös Hadsereg sorait, újra megkísérlik a Tiszántúl felszabadítását. Ezért elrendelte a Tiszavonal szigorú ellenőrzését s a csapatok kiegészítését. A 80. dandár felváltására Poroszlóra rendelték az 5. munkásezred 2. zászlóalját s elrendelték a 80. dandár 2 zászlóaljba történő átszervezését. Ez utóbbi azonban lehetetlen volt, mivel a dandárparancsnokság jelentése szerint létszámuk 80 fő [24]. Az átszervezést azonban lehetetlenné tette az is, hogy július 30-án a románok Kiskörénél is átlépték a Tiszát s megkezdték előnyomulásukat.

A dolgozó nép áldozatkészsége az utolsó perzig megmutatkozott. Annak ellenére, hogy augusztus 1-én a Forradalmi Kormányzótanács lemondott, az egri direktórium és az itt állomásozó csapatok nem adták fel a harcot. A tisztikar nagy része ugyan, ha eddig még ki is tartott, most már vagy menekült vagy átállt a románok oldalára. Egy felsőtárkányi jelentés leírja, hogy az itt megfordult „vörös tisztek viselkedéséből az volt megállapítható, hogy csupán kényszerből szolgálták a rendszert, ez nyilvánult meg akkor is, mikor a diktatúra bomlásának küszöbén, bomladozó csapattesteiket elhagyták” [25]. A harcosok azonban kitartottak a hanyatló vörös zászló mellett s augusztus 3-án Egert csak heves tűzérsegi tűz után engedték át az ellenségnek.

A visszavonuló csapatokból tömegesen maradtak vissza harcosok a Mátra és Bükk erdeiben s inkább vállalták a bujdosást, mintsem kiadják kezükből a fegyvert. A román trónörökös augusztus 13-án Egerből indított nagyszámú kíséretével hadjáratot a Bükk-hegységbe, hogy megtisztítsa „a vidéket a Vörös Hadsereg maradványaitól és egyéb bujkáló kommunistáktól” [26]. A gyöngyösi polgármester pedig szeptember végén kér karhatalmi megerősítést, mert attól fél, hogy a román csapatok kivonulása után fegyveres támadás érheti a várost, mivel „kommunistáink tekintélyes része fegyveresen vidékükön csavarog” [27].

A fegyvertelen lakosság is kimutatta szeretetét a proletárdiktatúra iránt még a bukás után is. A mátrai falvak szegényparasztsága bujtatta

és élelmezte hónapokon keresztül a bujdosó vörös katonákat. Vadászgató fehér urak még 1919 végén is találtak a Mátrában kommunista tanyákat, melyeknek lakóit a környező falvak népe látta el élelemmel. Az egercsehi bányamunkásság összeszedte a bánya környékén található fegyvereket és jelentős ideig ellenállt a román csapatoknak [28]. Az apci állomás dolgozói pedig még az ellenséges csapatok bevonulása után is rejtegették a 3. hadtest politikai biztosainak a névsorát, várva a magyar csapatok visszatérését [29].

Azok az emberek, akik júliusban tömegesen jelentkeztek a Vörös Hadsereg soraiba, pár hónappal később minden módon szabotálták Horthyék sorozási kísérletét. Leszaggatták a sorozási plakátokat, Egerben pedig „bujtogatók” járták a hóstyákat és izgattak a sorozás ellen [30]. Vécs parasztfiatalsága pedig megtagadta a sorozáson való megjelenést, úgy, hogy karhatalommal kellett őket előállítani [31].

Bár az országos viszonyokhoz hasonlóan a megye dolgozóinak nagy része nem volt kommunista, sőt számos sérelem bizonyos mértékig szembéállította — különösen a parasztságot — a Tanácsköztársasággal, mégis a nép nem akart ellenforradalmat, mert tudta, mit várhat Horthy nagyhangú, sovíniszta szólamaitól, viszont a proletárdiktatúra tettekkel bizonyította be, hogy a haladás és nemzeti függetlenség jegyében kész egy-ségbe fogni az egész magyar népet.

J E G Y Z E T E K

- [1] Magyar Munkásmozg. Intézet. (MMI) Arch. AII./15 21.
- [2] Had. Tört. Int. Levéltára. (H. I. L.) 1919. IV. 24/75 hdm.
- [3] H. I. L. 1919. IV. 24/72 hdm.
- [4] M. M. I. Arch. A/II/2/241
- [5] — „ —
- [6] Münnich Ferenc: A Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadserege. (A Magyar Tanácsköztársaság hősi küzdelmeiről c. kötet 132. old.)
- [7] H. I. L. 241/2 70/507 hdm. 1919. V. 7.
- [8] H. I. L. 241/2/70 510/10 hdm. 1919. V. 9.
- [9] H. I. L. 241/2 70/510/10 hdm. 1919. V. 10.
- [10] H. I. L. 241/2 hdm. 70/511/18.
- [11] H. I. L. 241/2 hdm. 70/511 1919. V. 11.
- [12] Nagy Kálmán: Stromfeld Aurél. 49. old.
- [13] H. I. L. 241/2 hdm. 70/514/3. 1919. V. 14.
- [14] Balázs József: Salgótarján 1919. Hadtört. Közl. 1954. 3—4. sz.
- [15] Bíró Jenő: Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság Hadtörténetéhez. Századok 1954. 2—3 sz.
- [16] U. o.
- [17] H. I. L. 1919. VII. 22/42 hdm.
- [18] H. I. L. 1919. VII. 23/59 hdm.
- [19] H. I. L. 1919. VII. 22/80 hdm.
- [20] H. I. L. 1919. VII. 24/121 hdm.
- [21] Kolacskovszki Lajos: A Tanácsköztársaság Heves megyében (Kézirat, Egri Áll. Levéltár.)
- [22] H. I. L. 1919. VII. 25/167 hdm.
- [23] Heves vm. hivatalos lapja. 1919. október 2.
- [24] H. I. L. 1919. VII. 30/372

- [25] Egri Áll. Levéltár, Eger város TK. anyaga (Egri hordó- és faárugyár igazgatói jelentése.)
- [26] Bachó László: Gyöngyös város 1918/19-ben. Gyöngyös. 1940. 196. old.
- [27] Bachó László: I. m. 204—205. old.
- [28] Egri Népujság. 1919. augusztus 15.
- [29] Egri Áll. Levéltár, Eger város Tk. anyaga. (Rendezetlen.)
- [30] Egri Népujság 1919. december 5.
- [31] Nemes Dezső: Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon. 235. old.